

Budapest VI. Andrásy út (Népköztársaság útja) 60.,
a Csengery utca sarkon. CHEMOKOMPLEX székház, 1972.

Fortepan / FŐFOTÓ

===== Müller Rolf =====

/// **Az erőszak térfoglalása**

A politikai rendőrség fővárosi terjeszkedése, 1945–1956

A magyarországi sztálinista diktatúra leginkább szimbolikus helyszíne a budapesti Andrassy út 60.¹ Kevésbé ismert azonban, hogy a főváros impozáns sugárútján álló épületet csak 1945 és 1950 között használta a politikai rendőrség, vagyis a hatalma teljében lévő Államvédelmi Hatóság már nem itt működött. Az sem köztudott, hogy a második világháború után az ominózus házon kívül számos környező és környékbeli ingatlant is megszálltak Péter Gáborék, s így pár éven belül saját „negyedét” alakítottak ki Budapest szívében.² Sőt a főváros más részein ugyancsak voltak objektumaik, miként a katonai nyomozásokért felelős hírhedt Katpolnak is. Ezeknek a helyeknek majd mindegyike kötődött az erőszakhoz, annak fizikai, pszichikai, demonstratív vagy rejtett formájához, amelyek a szóban forgó szervezetek működését és persze megítélését alapvetően meghatározták. Tanulmányomban az ingatlanbirodalom-építés budapesti kezdeteinek és folyamatának rekonstruálására teszek kísérletet a forradalomig bezárólag. Miközben számba veszem a titkos nyomozások, a vizsgálat, a büntetés, a felügyelet legfontosabb helyszíneit, az azok működtetéséhez szükséges gazdasági, kiszolgáló, képzési, elhelyezési funkciók – ha nem is teljes, de szélesebb körű – „feltérképezésére” is törekszem.³

== Bölcsők

A politikai rendőrség korai történetének ugyan még számos pontját homály fedi, abban biztosak lehetünk, hogy nem az Andrassy út 60. volt az első vele kapcsolatba hozható fővárosi ingatlan, hanem a kommunisták Tisza Kálmán (később Köz-

1 == A kutatás az NKFI támogatásával valósult meg (a projekt száma: K138048).

2 == Az „állambiztonsági negyed” fogalmat használja: Tabajdi, 2011; Ungváry–Tabajdi, 2012: 88–90. „Államvédelmi blokkról”, „bázisnegyedről” ír: Müller, 2012: 223–229. „Államvédelmi negyedként” jelenik meg: Tabajdi, 2015: 15–19.

3 == Tematikai okokból nem foglalkozom az államvédelem által használt titkos villákkal és konspirációs lakásokkal. A dolgozatban szereplő helyekről bővebb információk találhatóak a www.topotema.hu oldalon.

társaság, ma II. János Pál pápa) tér 27. szám alatti központja. Az épület az 1940-es évektől a német nemzetiszocializmussal és a Harmadik Birodalom érdekeivel szimpatizáló szervezetek (Birodalmi Németek Egyesülete, annak népjóléti intézménye, majd a Magyarországi Németek Népi Szövetsége, a Volksbund VIII. kerületi szervezete) használatában állt.⁴ Ezek 1944 végén, 1945 elején, a Vörös Hadsereg bevonulása előtt hagyták el a házat.⁵ Péter Gábor és felesége 1978-ban úgy emlékezett, hogy a Szovjetunióból hazatért Kossa István választotta ki a párt számára a megüresedett épületet, amely korábban „Volksbund Házként” volt ismeretes.⁶ Vas Zoltán memoárja szerint valamikor január 15. után ő kérte meg Kossát a székházkeresésre, aki azért találhatta alkalmasnak ezt a helyszínt, mert az „csodálatos kivételként” kevés háborús sérülést szenvedett, így a Kossa mellé rendelt szovjet gépkocsivezető őrmesterrel egy fehér kartonlapra felírták magyarul és oroszul a párt nevét, majd kifüggesztették a kapura, ezzel jelezve annak birtokbavételét.⁷

Péter Gábor pár héttel később így elevenítette fel a zászlóbontás időszakát: „Egyénenként válogattuk össze a politikai rendőrség részére az embereket. Jó keretet igyekeztünk teremteni, amelyből kiindulva megpróbáltuk később kiszélesíteni, szaporítani. Pár nap múlva a K[özponti] V[ezetőség] olyan határozatot hozott, hogy menjek kétheti betegszabadságra, helyettesemül Kádár [János] elvtársat bízta meg erre az időre. Nem tudtam volna nyugodtan feküdni, amíg legalább egy keretet nem teremtünk, hogy a politikai rendőrség munkája meginduljon. Beköltöztünk a pártházba, így a politikai rendőrség munkája is a pártházból indult ki.”⁸ A szervezésben Péter jobbkeze Fehér Lajos volt, aki évtizedekkel később szintén megemlékezett az indulásról: „A Központban a kapuban Veres Péterrel találkoztam elsőnek. Majd mindjárt Péter Gáborral. Ő felvetette, hogy meg kellene alakítani a demokratikus rendőrséget, s ezen belül a politikai rendőrséget. És meghívott maga mellé: vegyek részt ebben a munkában. [...] Egy-két nap múlva a Tisza Kálmán téri központ egyik hátsó udvari szobájában, ahol csupasz szalmazsákokon aludtunk, mert nem volt más, és szék sem volt – a szalmazsákokon ülve, Kádár János,

4 == Tulipán, 2014: 9. Budapesti távbeszélő névsor, 1942: XXVI, 47. A belügyminiszter 280.666/1946. IV. 14. BM számú rendelete a Magyarországi Németek Szövetsége anyaegyesületének, budapesti kerületi és környéki csoportjainak feloszlataásáról. *Magyar Közlöny*, 1946. március 20. 3.

5 == Miután a Volksbund Lendvay utcai központi székházát bombatalálat érte, az irodákat a sváb-hegyi Lóránt utcába költöztették át, ahonnan a vezetőség egy része novemberben távozott Sopronba. Az apparátus második része december elején követte őket. Tilkovszky, 1973: 25. Minden bizonnyal ekkor vagy ezt követően hagyták el a Tisza Kálmán téri épületet a VIII. kerületi szervezet is. Az épületre vonatkozó anyaggyűjtésben köszönöm Semsei Ferenc kollégám közreműködését.

6 == Gyarmati, 2002: 67.

7 == Vas, 1982: 24.

8 == Péter Gábor beszámolója a politikai rendőrség munkájáról, 1945. február. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 73–76., lásd 73–74.

Péter Gábor, Ratulovszky István [helyesen: János] és jómagam megalakítottuk a demokratikus rendőrséget. Én a politikai rendőrségre kerültem Péter Gábor mellé, annak helyetteseként. A VI. kerületi Eötvös utcában, nem sokkal később az Andrassy út 60.-ban meg is kezdtük a munkát. Feladatköröm elsősorban a személyi állomány összehozása volt.”⁹

Ide érkezett meg a hónap végén Debrecenből Tömpe András is. A spanyol polgárháborúban és a Nógrádi-partizánegységben edződött kommunista az Ideiglenes Nemzeti Kormánytól – amelynek ekkor a cívisváros Pénzügyi Palotája (Kossuth utca 12–14.) adott helyet – kapott megbízást a politikai nyomozások megkezdésére. Elmondása szerint miután a Tisza Kálmán téri székházban szembesült a konkurenciával és azzal, hogy annak már őrizetesei is vannak, egységével az Andrassy út 60.-ba vonult át, ahová „némi habozás után” Péter is követte.¹⁰ Akkori jelentése szerint utóbbi még ekkor sem tudott „elszakadni a pártháztól”, és ragaszkodott ahhoz, hogy ott egy különítmény állomásozzon, amelyet csak Vas „erélyes fellépése” nyomán vont ki onnan.¹¹

Péter Gábor és Tömpe András szervezeteivel párhuzamosan a háborús bűncselekmények felderítése katonai vonalon is megkezdődött. Erre az időszakra vonatkozóan egy résztvevő, Tanács György szolgáltatott adatokat évekkel későbbi leltartóztatása során. Önvallomása szerint 1945. január 16-án első útja a Tisza Kálmán térre, Kiss Károlyhoz vezetett, aki átküldte az Andrassy út 86.-ba, mivel ott szervezés alatt állt egy nyomozócsoport, élén Matheidesz Gézával, soraiban mások mellett egy Vészy nevezetű személlyel.¹² Matheideszről tudható, hogy a Szentgyörgyi Albert körül szerveződő ellenállás egyik támogatójaként működött, Vészy István pedig ekkoriban honvédszázadosnak adta ki magát.¹³ (Az említett helyszín a szakirodalomban Andrassy 36., illetve 26.-ként is megjelenik, de nagy valószínűséggel csak Tanács vallomásának félreolvasásáról van szó.¹⁴) A szemtanú kitért arra is, hogy a szovjet városparancsnoksággal kapcsolatban álló szervezet nekilátott az egykori nyilasházakban, köztük az Andrassy út 60.-ban a megmaradt dokumentumok összegyűjtésének. Az iratok nagy részét aztán Tömpe András vette át tőlük, a csoport pedig feloszlott. Vészy ezt követően Debrecenbe utazott, ahonnan Vörös János honvédelmi miniszter felhatalmazásával tért vissza, és a Veres Pálné utca 10. alatt újabb

9 == PSZL V. 867. f. f-112/IV. Fehér Lajos visszaemlékezése, 1977. április 28.

10 == PSZL V. 867. f. t-101. Tömpe András visszaemlékezése, 1969. szeptember 16. Tömpe András jelentése Gerő Ernőnek és Farkas Mihálynak a politikai rendőrség megszervezéséről és működéséről, 1945. február 12. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 87–89., lásd 87.

11 == Tömpe András jelentése Péter Gáborról az MKP Központi Vezetőség Titkárságának, 1945. március 27. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 99–103., lásd 100.

12 == ÁBTL 4.1. A-2126/91. Tanács György önvallomása, d. n.

13 == Okváth, 2011: 57–58.; Markó, 1988: 19.

14 == Gyarak, 1995: 106.; Okváth, 2000: 59.; Dávid, 2013: 45.; 2014: 123.

katonai nyomozó szervezetet alakított.¹⁵ Ezt a kutatások a Honvédelmi Minisztérium (HM) 40. Osztályaként azonosítják, működésének megkezdését pedig február végére teszik. Időközben Debrecenben is zászlót bontott egy katonai hírszerző-kémelhárító szerv, amely előbb a HM Hadműveleti Nyilvántartó Osztály, majd a HM Katona Politikai Osztály (Katpol) elnevezést kapta. A kommunista Pálffy György vezérkari százados vezette nyomozócsoporthoz április közepén érkezett Budapestre, ahol az Alkotmány utca 5.-ben rendezkedett be, egyúttal feloszlatta a túlkapásai miatt addigra már nemkívánatos 40. Osztályt, a lelepleződött „álszázados” Vészyt eltávolította, a beosztottak egy részét viszont átvette.¹⁶

= = = Kitérő

Azt pontosan nem tudni, a politikai rendőrség mikor hagyta el a Tisza Kálmán téri pártházat. Fehér Lajoshoz és Tömpe Andrásához hasonlóan Péter Gábor sem ejtett szót annak idejéről: „Az elvtársak véleménye azt volt, hogy a politikai rendőrséget a pártházból minél előbb költöztessük ki. Ezért az Eötvös utcai helyiséget választottuk ki ideiglenes főkapitányságnak. De miután itt összesen egy szoba állt rendelkezésünkre, és az egész rendőrségi apparátus ott volt, a politikai osztály munkája ott nem folyhatott. Mikor elértük azt, hogy a főkapitányság átköltözött a városházára, a politikai osztály áthelyeződött az Eötvös utcába. Később az Eötvös utcából az Andrássy útra” – írta a már idézett 1945. februári beszámolójában.¹⁷ Pár hónappal később Rákosi Mátyásnak megküldött jelentésében már meg sem említette a Tisza Kálmán téri kezdeteket: „A politikai osztály az Eötvös utcai volt rendőrségi útlevél-osztály hely[í]ségeiben kezdte meg komolyabb működését. Amikor a főkapitányság, amellyel kezdetben egy épületben dolgozott, elköltözött a városházára, mi az Andrássy út 60. sz. házat választottuk munkánk helyéül.”¹⁸

Tehát annyi tudható, hogy Péter és csapata elhagyta a pártházat, és először az Eötvös utca 7. szám alá vette be magát. Mindez január vége felé történhetett, erre utalnak a Tömpével érkező Timár Istvánnak (később ő is Péter egyik helyettese lett) a szavai: „Január 29-én indultunk el szovjet teherautókon Pestre, és az akkori Tisza Kálmán téren a pártközpont előtt szálltunk le. A csoportot Tömpe András vezette, aki több más partizánnal együtt januárban érkezett Debrecenbe. [...] Másnap reggel [...] az Eötvös utcában működő rendőrkapitányságra indítottak bennünket. A csoportot ekkor is Tömpe András vezette, akiről úgy tudtuk, hogy a politikai rendőrség vezetője lesz. Az Eötvös utcai épület udvarán arra lettem figyelmes, hogy Tömpe, aki igen magas ember volt, egy hozzá képest rendkívül alacsony

15 = = ÁBTL 4.1. A-2126/91. Tanács György önvallomása, d. n.

16 = = Okváth 2000: 58–60.; 2011: 57.; Dávid 2013: 45–63.; 2014: 123–130.; Kornis 1988: 61, 64. Lásd még: ÁBTL 3.1.9. V-77995. Jegyzőkönyv Dudás Béla kihallgatásáról, 1947. június 14.

17 = = Péter Gábor beszámolója a politikai rendőrség munkájáról, 1945. február. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 73–76., lásd 74.

18 = = Péter Gábor beszámolója Rákosi Mátyásnak a politikai rendőrség munkájáról, 1945. április 12. körül. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 109–116., lásd 110.

termetű emberrel hangosan vitatkozik. Pár perc múlva megtudtam, hogy ez az alacsony ember Péter Gábor, aki azt kiáltozta, hogy ennek a debreceni csoportnak itt semmi keresnivalója nincs, őt a Budapesti Nemzeti Bizottság bízta meg a politikai rendőrség megszervezésével, s itt Budapesten nem ismerik el az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. Tömpe nyugodt hangon vitatkozott vele, és Péter Gábor végül is hajlandó volt hozzájárulni, hogy mi is részt vegyünk az Andrássy út 60. alatt lévő, addig a nyilasok által Hűség Házának nevezett épület kitakarításában, mert ez lesz a politikai rendőrség székhelye.”¹⁹

A nagy találkozáskor – amelyre Timár szerint január 30-án került sor – Péterék tehát már az Andrássy útra merőleges Eötvös utcában álló egykori Schneiderpalotában állomásoztak, amelyet még 1939 tavaszán vásárolt meg az akkori tulajdonostól a Kivándorlási Alap, majd bérbe adta a rendőrségnek. Az ingatlant 1939. június végétől használta a budapesti főkapitányság Útlevélosztálya, de 1943 januárjától a Belügyminisztérium újonnan felállított XXI. (lakásügyi) Osztálya is itt működött.²⁰ Mivel az ostrom alatt a főkapitányság Ferenc József (ma Széchenyi István) téri központját bombatalálat érte, apparátusát ideiglenesen az Útlevélosztály irodáiban helyezték el, ami Sólyom László főkapitány sajtónyilatkozata szerint január 25-re megtörtént.²¹ Ide költözött a politikai rendőrség is, amely e falak között szervezte meg Panaszfelvevő Irodáját. Jól érzékeltetik a korabeli állapotokat az egyik munkatárs sorai: „Közvetlenül a felszabadulás után [...] néhány hónapig egyik vezetője voltam a Péter illegalitásbeli csoportjából alakult politikai rendőrség egyik részlegének, amely a »Panaszfelvevőiroda a nyilas bűntettek felderítése« néven működött az Eötvös utca 7.-ben. Februárban, amikor még kevés szobának volt beüvegezett ablaka, szobámat két elvtárral osztottam meg: Kádár Jánossal [ekkor főkapitány-helyettes] és Fehér Lajossal. Tizenkét órás munkánk ellenértéként napi fizetésünk egy fél kiló kenyér volt.”²²

A zsúfoltságot valamelyest enyhítette (miként arra fentebbi soraiban maga Péter is utalt), hogy a főkapitányság elköltözött a Városháza egyik szárnyába; a korabeli sajtóhírek alapján ez január utolsó és február első napjaira tehető.²³ A hátrahagyott helyiségeken a politikai rendészeti és az eredeti lakó, az Útlevélosztály osztozkodhatott. Bár az irattár és a berendezések (asztalok, székek, szekrények) átvé-

19 = Zinner–Róna, 1986a: 85. (Timár István visszaemlékezése.)

20 = Az útlevélhivatal július elsején az Eötvös-utcába költözik. *Nemzeti Újság*, 1939. június 23. 8.; Költözik a főkapitányság útlevélosztálya. *Friss Újság*, 1939. június 27. 7.; Lakásügyi osztály a belügyminisztériumban. *Magyar Nemzet*, 1943. január 17. 12.; A palota építészettörténetéhez lásd Vadas, 2004; Székér, 2024.

21 = A debreceni kormány szellemében normalizáljuk a lakosság életét – mondja Sólyom László rendőrfőkapitány. *Szabadság*, 1945. január 25. 3.

22 = Háty, 2000: 32–33.

23 = Az újjászervezett Budapesti Főkapitányság. *Szabadság*, 1945. január 28. 3.; A budapesti rendőrség főkapitánysága... *Szabadság*, 1945. február 3. 4.

szelték az ostromot, továbbra is nehezítette a rendeltetésszerű használatot, hogy a bomba- és gránátalálatok miatt a tetőzet 90, az ablakok 80%-a megrongálódott, valamint a papírkészletnek, az írógépeknek és egyéb irodai felszereléseknek nyoma veszett.²⁴ Az Eötvös utca 7.-ben február 20-ig tovább működött Péter szervezetének segédhivatala, ami aztán követte a többieket az Andrassy út 60.-ba, az állampolgári bejelentéseket azonban szeptember–októberig itt fogadta a Panaszfelvevő Iroda (amit aztán a Csengery utca 41. szám alá költöztettek át).²⁵ Az útlevelügyeket és a külföldiek ellenőrzését még évekig az Eötvös utcában folytatták, azt követően is, hogy 1948 végén ezek átkerültek az államvédelem feladatkörébe. Ezzel a ház újra a politikai rendőrség ingatlana lett, ahol szemináriumi és pártklubhelyiséget alakítottak ki.²⁶

= = = Andrassy út 60., 62...

Az Eötvös utca 7.-től nem messze található Andrassy út 60. elfoglalásának körülményeire Tömpe András több helyütt is utalt. 1945. február 7-én Erdei Ferenc belügyminiszternek küldött jelentésében így írt: „Első feladatunk a munka előfeltételeinek megteremtése volt. Az Andrassy út 60. sz. alatt lévő épületet elég jó állapotban találtuk s néhány nap alatt sikerült az épületet olyan állapotba hoznunk, hogy a munka megindulhasson. A helyreállítási munkálatok most is folyamatban vannak és mindent elkövetünk annak érdekében, hogy az osztály zavartalan működésének biztosításához szükséges összes technikai előfeltételeket a fennálló nehéz viszonyok mellett is megteremtsük.”²⁷ Öt nap múlva pártja vezetőinek ekképpen számolt be ugyanerről: „Január 28-án Debrecenből való elutazásom előtt Farkas elvtárs utasított, hogy amint kialakulnak budapesti munkám keretei, részletes jelentéssel szolgáljak úgy Debrecenbe, mint Budapestre a Központi Vezetőségnek. Jelentésem két heti munka után a következőkben tehetem meg: Budapestre érkezve itt találtam a már működő politikai osztályt 19 főnyi létszámmal, akiknek birtokában már néhány őrizetes is volt. Az osztály székhelye a pártházban volt és így első

24 = = BFL VI. 12. a. 1. 256/1945. Jelentés a Budapesti Főkapitányság Útlevelosztályának működésével kapcsolatban, 1945. február 8.

25 = = Péter Gábor beszámolója a politikai rendőrség munkájáról, 1945. február. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 73–76., lásd 75.; ÁBTL 1.1. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 1/1945. sz. napiparancsa, 1945. február 12.; uo. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 8/1945. sz. napiparancsa, 1945. február 20.; Felhívások tanúvallomásokra az Eötvös utca 7.-be: Szabad Szó, 1945. szeptember 7. 5–6.; Felhívások tanúvallomásokra a Csengery utca 41.-be: Szabadság, 1945. október 21. 6.

26 = = ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 21/1949. sz. napiparancsa, 1949. január 2.; uo. A BM vezetőjének 97/1949. sz. napiparancsa, 1949. április 27.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 106/1949. sz. napiparancsa, 1949. május 7.; MNL OL XIX-B-1-ax. Hitelnyilvántartás az 1950. évről. (15. d.)

27 = = Tömpe András jelentése Erdei Ferencek a politikai rendőrség működéséről, 1945. február 7. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 76–79., lásd 76.

feladatomból azt tűztem ki, hogy a leggyorsabban a pártháztól függetlenül rendezem be a politikai osztályt. Ez sikerült is 3 napon belül, az Andrássy út 60. szám alatt (a régi nyilas hűségházban). Az épület természetesen teljesen feldúlt állapotban volt, úgy, hogy 3 napi belső építési, takarítási és berendezési munka után még mindig szűk keretek között folyt munkánk és az épület egészének rendbehozatala még ma sem fejeződött be teljességgel. Ma mindenesetre már minden emeleten dolgozunk...”²⁸

Márciusban újra a pártvezetést informálta többek között arról, hogy kezdetben az „elvtársak részéről hiányzott a kellő megértés és erély, úgyannyira, hogy mikor három nappal megérkezésem után az Andrássy út 60. beköltözhető állapotba került, ők még mindig ragaszkodtak a pártházhoz” – mint már szó volt róla, a vonakodók közé sorolta Péter Gábort is.²⁹ Tömpe évtizedekkel később is hasonlóan rekonstruálta a történeteket: „A budapesti pártközpontot ekkor Vas Zoltán irányította, aki nagy örömmel fogadta érkezésünket. A vele való megbeszélés folyamán döntöttünk úgy, hogy az Andrássy 60.-at, a hírhedt nyilas központot foglaljuk le a Magyar Államrendőrség Politikai Osztályának céljára. [...] Másnap reggel nekiláttunk az Andrássy út 60. megtisztításának. Az épület viszonylag kevésbé sérült meg, persze az összes ablakai kitörték, egyes szobáiban tűznyomok is maradtak. A nyilasok sebbel-lobbal távoztak, sok iratot otthagytak. A pincében a nyilasok által halála kínzott foglyok megfagyott holttesteit találtuk. Néhány nap alatt olyan állapotba hoztuk az épületet, hogy elkezdhattuk a munkát.”³⁰

A beszámolója alapján egyértelműen Tömpe volt az első, aki csoportjával nekilátott a nyilasok által hátrahagyott Andrássy úti ingatlan rendbehozatalának valamikor január végén, február elején. Ennek Péter Gábor korábban idézett sorai sem mondtak ellent, ő ugyanis átsiklott azon, hogy ki is volt az Andrássy út 60. első lakója – talán épp azért, mert nem ő volt az. 1945 áprilisiában keletkezett jelentésében „politikai osztályának” megalakulását február 2-ára tette a helyszín konkretizálása nélkül, míg nem egészen két hónappal később úgy fogalmazott: „Budapest ostromának megszűntekor a vezetésem alatt szervezett és felállított politikai rendőrség f. év január hó 25.-én kezdte meg Andrássy út 60. sz. alatti székházában és társépületeiben működését.”³¹ Ugyanakkor a kommunista párt január 19-i

28 == Tömpe András jelentése Gerő Ernőnek és Farkas Mihálynak a politikai rendőrség megszervezéséről és működéséről, 1945. február 12. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 87–89., lásd 87.

29 == Tömpe András jelentése Péter Gáborról az MKP Központi Vezetőség Titkárságának, 1945. március 27. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 99–103., lásd 100.

30 == PSZL V. 867. f. t-101. Tömpe András visszaemlékezése, 1969. szeptember 16.

31 == Péter Gábor beszámolója Rákosi Mátyásnak a politikai rendőrség munkájáról, 1945. április 12. körül. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 109–116., lásd 110.; Jelentés Erdei Ferencnek a politikai rendőrség személyzetének étkeztetéséről, 1945. június 6.; uo. 137–140., lásd 137.

vezetőségi ülésén Kádár János már azt jelentette, hogy „10–12 ember elfoglalt egy bizonyos házat a politikai rendőrség részére, elfoglalta az Andrássy út 60.-at, mint nyilas internálóláhzat”.³² Hogy kikből is állhatott ez a csoport, nem tudni pontosan. Akár az említett Matheidesz-féle katonai „iratgyűjtő” alakulat is lehetett, de a „legelső” épületfoglalókra utalhatott Timár is, amikor arról beszélt, hogy az Eötvös utcai találkozásokor „Péter Gábor végül is hajlandó volt hozzájárulni, hogy *mi is részt vegyünk* az Andrássy út 60. alatt lévő, addig a nyilasok által Hűség Házának nevezett épület kitakarításában, mert ez lesz a politikai rendőrség székhelye”.³³

A helyzetet tovább bonyolítja Rácz Béla 1970-ben megjelent tanulmánya, amelyben Szentiványi József kizsáka belügyi tisztviselő emlékei alapján ez olvasható: „A Tömpe által szervezett részleg különben január végén, valószínűleg 26-án fel is utazott a felszabadított Pestre. Az Andrássy út 60.-ban akart megszállni, de a Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának parancsnoka, Péter Gábor az Erdei belügyminiszter parancsát hozó debreceni egységet nem engedte be a házba, amely már az ő székhelye volt. Másnap a nézeteltérések tisztázódtak, s a debreceni egység a budapesti politikai rendészettel egy épületben, az Andrássy út 60.-ban helyezkedett el.”³⁴ Szentiványi 1945 októberében lett Kovács Béla közbenjárására a BM igazgatásrendészeti ügyeinek a felelőse, és elképzelhető, hogy az Eötvös utcai konfliktust tette az Andrássy útra az évtizedekkel későbbi interjújában. Számunkra mindenesetre nem érdektelen, hogy létezett olyan történet is, amely Péternek vindikálta az épület megszerzésének elsőbbségét.

Az Andrássy úti székházfoglalás körül sok a bizonytalanság, az viszont kétségtelen, hogy – ha kisebb fáziskéséssel is – Péter Gábor és Tömpe András is itt kötött ki. Egy olyan helyen, amely súlyos erőszak hagyományokkal bírt. A főváros új sugárútján 1882-re felépült historizáló stílusú, háromemeletes, belső udvaros, alapincézett sarokház három évvel később került Perlmutter Jakab, a Kőbányai Serház Társaság korábbi elnökének tulajdonába, majd amikor 1932-ben örököse, Izsák nevű unokája is meghalt, az ingatlan annak nevelt lányára, Ali Achmed Mirza herceg özvegyére szállt.³⁵ Ő adta ki több helyiségét 1937-ben a Fajvédő Szocialista Pártnak, amely még abban az éven egyesült más szélsőjobb oldali pártokkal Magyar Nemzeti Szocialista Párt néven. Az összefogáshoz csatlakozott Szálasi Ferenc is. A feloszlátásuk után 1939-ben zászlót bontott Nyilaskeresztes Párt központja szintén a Hűség Házára átkeresztelt saroképület lett, ahol 1944 novemberében és 1945 januárja között pártszolgálatosai válogatott módszerekkel bántal-

32 == MNL OL M-KS 274. f. 2. cs. 11. ő. e. Jegyzőkönyv az MKP Központi Bizottságának 1945. január 19-i üléséről.

33 == Zinner–Róna, 1986a: 85. (Timár István visszaemlékezése.) (Kiemelés – M. R.)

34 == Rácz, 1970: 93.

35 == Keresztessy, 2002: 409–413.

maztak zsidókat, bűjtatóikat, katonaszökevényeket, akik közül sokakat a pincében végeztek ki.³⁶

Az épület – mint olvashattuk Tömpénél – komolyabb károk nélkül átvészeltte az ostromot, és ami ugyancsak vonzó szempont lehetett: üresen állt. Így a front elvonulása után egyszerűbben el lehetett foglalni és aránylag hamar beköltözhető állapotba hozni.³⁷ Minden bizonnyal ez vezethette oda a debreceni küldöttet, de Péter is részben ezzel indokolta a választást, illetve kiemelt egy másik szempontot is : „Nem véletlen az sem, hogy az Andrássy út 60. épületét foglaltuk le a politikai rendőrség számára. Mi, akik itt élünk, tudjuk, hogy az 1944-es események elsősorban az Andrássy út 60.-ból indultak ki, s innen indult ki mindaz, ami 1944. október 15. után történt. Az volt a véleményünk, hogy a bűnösök nyerjék el büntetésüket abban az épületben, ahonnan elindultak. Ezt Szálasinak is megmondtam Salzburgban. Másik oka az Andrássy út 60. kiválasztásának az volt, hogy nem volt a városban villamos, nem volt telefon, szükséges volt tehát, hogy a politikai rendőrség épülete a város középpontjában legyen.”³⁸ A praktikus okok mellett tehát az épület szimbolikus jelentése és erőszakérténelmi múltja is szerepet játszott annak elfoglalásában, rendészeti célú használatbavételében.

Péter első, február 12-én kiadott napiparancsában az Andrássy út 60. első és második emeletét jelölte meg osztálya elhelyezéseként.³⁹ Tömpe ugyanezen a napon azt közölte pártja vezetőivel, hogy a ház az ott dolgozókkal és az őrizeteseikkel együtt több mint 350 főt fogad be.⁴⁰ A létszám folyamatosan emelkedett, pár nappal később már 370-en voltak, közülük 109 őrizetes (rajtuk kívül többeket a Conti utcai volt katonai fogházban helyeztek el); ekkor egyébként a magyarok mellett a szovjet hírszerzés-elhárítás is képviseltette magát az épületben.⁴¹ Visszaemlékezése szerint a két parancsnok közül Tömpe volt az, aki felismerte, hogy az Andrássy úti „társbérlet” hosszabb távon fenntarthatatlan, ezért pár hét elteltével,

36 == Paksa, 2012a: 99–101. Paksa, 2012b: 228–231. A házban történt erőszakos cselekményekről és onnan a Duna-partra történő elszállításokról és kivégzésekről több elkövető és tanú is beszámolt. Lásd pl.: ÁBTL 3.1.9. V-19699., V-91236., V-104277.; Zinner–Róna 1986b: 249. (Kun András vallomása); Karsai–Karsai, 1988: 608. (Valló Dezső vallomása); Csonka, 2014: 4. (Müller Károly vallomása).

37 == Tömpe András jelentése Erdei Ferencnek a politikai rendőrség működéséről, 1945. február 7. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 76–79., lásd 76–77.

38 == Jegyzőkönyv az operatív csoportvezetők első értekezletéről, 1947. április 11–12. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2015: 123–202., lásd 123.

39 == ÁBTL 1.1. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 1/1945. sz. napiparancsa, 1945. február 12.

40 == Tömpe András jelentése Gerő Ernőnek és Farkas Mihálynak a politikai rendőrség megszervezéséről és működéséről, 1945. február 12. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 87–89., lásd 87.

41 == Andreánszky István jelentése Erdei Ferencnek a politikai rendőrség működéséről, 1945. február 15. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 90–94., lásd 90–91.

a Gerő Ernőtől kapott engedély alapján a Vilma királynő útra vonult át.⁴² Pontosan nem ismert, hogy a korábbi (és jelenlegi) Városligeti fasor melyik villájába, de valószínűleg csak rövid időt tölthetett ott. Amikor ugyanis májusban rendezték a két szervezet jogállását, és területi elv alapján osztották meg köztük a feladatokat, felállítva a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztályát (PRO) Péter, a Vidéki Főkapitányság alá tartozó PRO-t pedig Tömpe vezetésével, utóbbi 1945. július 1-jén a Bajza utca 52. szám alatt kezdte meg működését.⁴³ Az Andrássy útról egy sarokra lévő, háromszintes palotaépület 1945 előtt is a Magyar Királyi Rendőrség Vidéki Főkapitányságának adott otthont. Tömpe innen szállt ki vidéki szemléire, egészen addig, amíg 1946 októberében be nem olvasztották szervezetét a Péterébe, amelynek elnevezését egyúttal a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályára (ÁVO) változtatták.

1946 elejére az Andrássy út 60. földszintjén a budapesti PRO nyomozásokkal és fogdaügyekkel megbízott II. alosztálya és a fényképészeti műterem működött, az emeleteken pedig az A, illetve a B főcsoportot helyezték el: előbbi a munkaszolgálatos alakulatok, a volksbundisták és a ss-ek ügyeivel foglalkozott, utóbbi a jobboldali és szélsőjobboldali betiltott pártokkal és egyesületekkel kapcsolatos nyomozásokat végezte.⁴⁴ Azonban Péter szervezete sem maradt sokáig egy helyen. 1945 áprilisára már 410-en dolgoztak a keze alatt, míg a házfogdában 639 személyt tartottak fogva.⁴⁵ Az épület tehát hamar szűknek bizonyult, így megkezdődött a környező ingatlanok „megszállása”. Májusban már zaljott a szomszédos, Andrássy út 62. alatti épület „elfogadható állapotba hozása”, októberben pedig annak első emeleti, ún. barokk termében hallgatta ki Péter a Nyugatról hazaszállított, háborús bűnökkel vádolt Szálasi Ferencet és társait. Az év végére teljesen kijavították a ház sérüléseit.⁴⁶ Földszintjén őrszobát, bűnjelkamrát és nyomtatványraktárt alakítottak ki, első emeletét a szintén nyomozásokkal foglalkozó I. alosztály foglalta el, Péter irodája előtt a titkárságot rendezték be. A második emeletet a helyetteseinek, a személyügyi előadónak, a szervezési alosztálynak és a segédhivatalnak a szobái foglalták el, míg a legfelső szintet a Politikai-Bűnügyi Nyilvántartó Iroda.⁴⁷

42 == PSZL 867. f. t-101. Tömpe András visszaemlékezése, 1969. szeptember 16.

43 == MNL OL XIX-B-1-r. 736-138127/1945. Szebenyi Endre levele Péter Gábornak, 1945. július 1.

44 == ÁBTL 1.1. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 12. sz. körözüvénye, 1946. január 28.

45 == Péter Gábor beszámolója Rákosi Mátyásnak a politikai rendőrség munkájáról, 1945. április 12. körül. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 109–116., lásd 110, 114.

46 == Mafirt Krónika, 10. Lásd még Bojár Sándor képriortját a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárában. MNL XIX-B-1-ax.; Gyuris Aladár levele a VI. kerületi Előljáróságnak az Andrássy út 93. és 62. számú házak ügyében, 1947. január 18. (5. d.)

47 == ÁBTL 1.1. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 12. sz. körözüvénye, 1946. január 28.

Kicsit feljebb, az Andrássy út 68. szám alá szintén igen korán beköltözött a politikai rendőrség. 1945 februárjának közepén Tömpe András arról panaszkodott a budapesti főkapitánynál, hogy a ház előtt posztoló rendőrét lefegyvereztette az épp arra elhaladó szovjet városparancsnok.⁴⁸ Áprilisban Péter Gábor utalta ki az egyik ottani lakást beosztottjának, és az épületben később is biztosítottak szálláslehetőséget a vidékről a fővárosba utazó ávosoknak.⁴⁹ Az államvédelmi központ „főbejárata” is hamar a keresztutcába került át, mivel a foglyokat rendszerint a kevésbé feltűnő Csengery utca 39. kapuján szállították be, majd vitték ki onnan őket (utóbbi fényképfelvétel is megörökítette⁵⁰). A ház ezután nyomozócsoporthoz és az orvosi rendelőnek adott helyet.⁵¹ Minden bizonnyal az előbbieket „zavartalan” működésének biztosítása indokolta, hogy 1947-ben Péter Gábor elrendelte ablakainak redőnyökkel való elsötétítését, azért, hogy a szemközti, akkor még lakásoknak otthont adó házakból ne láthassanak be. Ugyanez vonatkozott a mellette lévő 41. számú épületre is.⁵² A Csengery utca 41.-et 1945 októberétől már bizonyosan használtba vette a szervezet, ekkor az Eötvös utca 7.-ből ide költözött át a Panaszfelvevő Iroda (előbb a harmadik emeleten, majd a földszinten működött 1946. júliusi megszüntetéséig). Az épület első emeletén az ellátórészleg, a garázsiroda és a sofőrpihenő, a másodikon az épületkezelőség, a harmadikon pedig a Gazdasági Hivatal volt.⁵³

Volt pár, az Andrássy út 60.-tól valamelyest távolabb fekvő ingatlan, amely szintén hamar a politikai rendőrség használatába került. Az Andrássy út 93. szám alatti Herzog-palotában 1945 júniusában a Budapesti Rendőregyesület VI. kerületi tagozata rendezkedett be, de helyiségeit Péter Gábor osztálya is igénybe vette ünnepségekre és oktatási célra. A belső átalakítási munkákat és a homlokzat felújítását is ez a szervezet végeztette el. 1948 januárjában a földszintjén nyitották meg az ÁVO tornatermet, ahol dzsúdó-, ökölvívó- és birkózóedzéseket tartottak.⁵⁴

48 = Tömpe András jelentése a fegyverviselési jog ügyében, 1945. február 17. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009: 94–95.

49 = ÁBTL 1.1. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 43/1945. sz. napiparancsa, 1945. április 4.; Összefoglaló a külső osztályok vezetőinek második értekezletéről, 1947. május 17. (Alpár Zoltán felszólalása). Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2015: 204–238., lásd 233.

50 = Müller, 2024.

51 = ÁBTL 1.1. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 12. sz. körözhvénye, 1946. január 28.

52 = ÁBTL 1.2. Az ÁVO vezetőjének 152/1947. sz. napiparancsa, 1947. július 11.; uo. Az ÁVO vezetőjének 260/1947. sz. napiparancsa, 1947. november 18.

53 = Felhívások. (Jelentkezés a politikai rendőrség Panaszfelvevő Irodájában). *Szabadság*, 1945. október 21. 6.; ÁBTL 1.1. Péter Gábor 12. sz. körözhvénye, 1946. január 28.

54 = MNL XIX-B-1-ax. Gyuris Aladár levele a VI. kerületi Előjáróságnak az Andrássy út 93. és 62. számú házak ügyében, 1947. január 18. (5. d.); Hírek. (A Rendőregyesület új székházának avatása az Andrássy út 93.-ban). *Szabadság*, 1945. június 26. 4.; ÁBTL 1.2. Az ÁVO vezetőjének 59/1947. sz. napiparancsa, 1947. március 14.; uo. Az ÁVO vezetőjének 138/1948. sz. napiparancsa, 1948. június 18.

A Benczúr utca 35/c. alatti épület több lakásába – az Andrássy út 68.-hoz hasonlóan – 1945 áprilisában a testület beosztottjai költözhettek be.⁵⁵ Az ÁVO továbbá 1946 októberétől saját Népügyészségi Kirendeltséget tartott fenn az v. kerületi Markó utca 27. szám alatti törvényszék földszintjén.⁵⁶

Mindezzel párhuzamosan a Pálffy György vezette Katpol 1945 júniusában az Alkotmány utcából átvonult a Nádor utca 9.-be.⁵⁷ A második világháborús ostromban az épület komoly károkat szenvedett (a keleti udvarszárnya elpusztult, teljes helyreállítása 1947-ig váratott is magára⁵⁸), ám alkalmasak bizonyult arra, hogy a pincéjében zárkákat, emeletén irodákat és kihallgatóhelyiségeket rendezzenek be. Itt várták mindazok jelentkezését is, akik információval szolgálhattak a munkaszolgálatos századokban, a gyűjtőtáborokban történt embertelen bánásmódról vagy az ellenállási mozgalom felszámolásában részt vett katonai személyekről.⁵⁹ A szervezetet 1947. február 15-én a HM Katona Politikai Csoportfőnökségévé alakították át, amely júniusban (a szintén Pálffy irányítása alatt álló Határőr-főparancsnoksággal együtt) a budai, Bartók Béla út 24–26. szám alatti Hadik-laktanyába tette át a központját.⁶⁰ Ezzel a katpolosok a Péter Gábor-féle államvédelemhez hasonlóan egy, a politikai nyomozásokról és a kínzásokról már hírhedtté vált épületet kaparintottak meg, hiszen 1945 előtt itt működött a katonai kémelhárítás (2. vkf. osztály DEF alosztálya). A laktanya 1947. október végén Zalka Máté nevét vette fel.⁶¹ A következő évben hozzájuk került a Mártírok útja (ma Margit körút) 85. szám alatti katonai börtön is, amely 1949-től a Budapesti Katonai Ügyészség Büntetőintézeteként működött. Az intézmény udvarán több, a katonai bíróság által halálra ítélt személyt végeztek ki, köztük a Rajk-ügy mellékperében elítélt Pálffy Györgyöt 1949. október 24-én.⁶²

55 == ÁBTL 1.1. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének 43/1945. sz. napiparancsa, 1945. április 4.

56 == Rendőrségi hírek. *Magyar Nemzet*, 1946. október 18. 3.

57 == Okváth 2000: 60. A honvédelmi minisztérium katonai politikai osztályának felhívása. *Szabadság*, 1945. június 23. 4.

58 == BFL XV. 17. e. 306. a. 1702. Bp. V. Münnich Ferenc u. 9. Tudományos dokumentáció, 1974. december 23.

59 == Megkezdte működését a honvédség katona-politikai osztálya. *Világosság*, 1945. augusztus 23. 2.; Felhívás a Taurus-mozgalom eltűntjeinek hozzátartozóihoz. *Kis Újság*, 1945. október 5. 3.

60 == Okváth, 2000: 68.

61 == 12.026/Elnökség–1947. sz. körrendelet a gr. Hadik-laktanya elnevezésének megváltoztatásáról, 1947. október 30. *Honvédségi Közlöny*, 1947. november 7. 299.

62 == Elítélt és kivégzett kém. *Szabad Nép*, 1949. február 7. 8. Kubinyi, 1990: 21–22.

= = = Terjeszkedés

Az 1948 szeptemberében létrejött Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága (BM ÁVH) magába olvasztotta a rendőrség Utlevélosztályát, a BM határ-, folyam- és légirendészeti szerveit és a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságot (КЕОКН), valamint őrszemélyzeti parancsnoksággal gyarapodott. A feladatkörök bővülése egyrészt nagyobb irányítási apparátussal járt, ami újabb irodaigényben jelentkezett, másrészt a karhatalmi alakulatok elhelyezését is meg kellett oldani. Az igények újabb helyfoglalásokat eredményeztek, ekkor még alapvetően az Andrassy úton már megszállt ingatlanok közelében.

Az Andrassy út 64. esetében már 1948 szeptemberében tervbe vették, hogy a Budakörnyéki Osztályt – amely akkor a járási kapitányság Mozsár utca 16. szám alatti központjában kapott helyet – ide költöztetik (ám az végül a VIII. kerületbe, a Csokonai utca 14. szám alá került).⁶³ 1949 januárjában viszont a ház már bizonyosan a BM ÁVH kezelésében állt, annak kapuja biztosította a belépést azok számára, akik idézéssel vagy a tudakozóba kapott engedéllyel rendelkeztek (az államvédelmi dolgozók ekkoriban a Csengery utca 39. bejáráját használhatták). Az év áprilisában ezt a lehetőséget megszüntették, és az épület a Vörösmarty utca 32.-ből lett megközelíthető,⁶⁴ de átjáróval rendelkezett a 62. felé is.⁶⁵ Farkas Vladimir államvédelmi tiszt visszaemlékezése szerint 1949 nyarán itt volt az irodája, ahol a Rajk-ügyben lefogott Justus Pált, Vándor Györgyit és Fleischner Lászlónét is kihallgatta Kremnyjov-Kamenkovicsal, a szovjet Állambiztonsági Minisztérium (MGB) őrnagyával közösen.⁶⁶ A következő évben a Minisztertanács alá tartozó Államvédelmi Hatóság (ÁVH) az ekkor már Sztálin nevét viselő sugárút 64. száma alatt helyezte el a figyelés és környezettanulmányozás, illetve a levéllenőrzés egyes részlegeit, a központi nyilvántartást, a vidéki elhárításért, valamint a tájékoztatásért felelős osztályait.⁶⁷

63 = = Jegyzőkönyv az MDP Belügyi Bizottságának üléséről és javaslat az Államvédelmi Osztály középfokú hatósággá való átszervezéséről, 1948. szeptember 4. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2015: 379–383., lásd 383.; MNL OL XIX-B-1-ax. Kimutatás a Budakörnyéki Államvédelmi Osztályról és a hozzátartozó valamennyi szervről, 1950. február 27. (2. d.)

64 = = ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 30/1949. sz. napiparancsa, 1949. évi február 5.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 92/1949. sz. napiparancsa, 1949. április 21.

65 = = ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 168/1949. sz. napiparancsa, 1949. július 21.

66 = = Farkas, 1990: 222–224, 228–229. Vö. ÁBTL 2.1. I/84-b. Jegyzőkönyv Vándor Györgyi tanúkihallgatásáról, 1954. szeptember 15.

67 = = MNL OL XIX-B-1-ax. A BM és az ÁVH közötti épületcsere költözési ütemterve, d.n. (1. d.)

Az Andrássy út 66. számú sarokházat 1948. december 1-jétől bérelte a hatóság: első emeletén alakították ki az ún. kísétermet,⁶⁸ valamint minden bizonnyal ekkor jött létre a pincében és a földszinten az összeköttetés a szomszédos Vörösmarty utca 39.-cel, illetve az Andrássy út 68.-cal. Az ingatlan 1950-ben az ÁVH Belső Karhatalom Parancsnokságának bázisául szolgált, saját gazdasági hivatallal, sportirodával és gyengélkedővel, de innen lehetett megközelíteni az „Izabella utcai lőteret” is.⁶⁹ A Lukács Cukrászdáról városszerte híres Andrássy út 70.-et 1949 januárjára már szintén elfoglalta a BM ÁVH: áprilisban klubhelyiségi étkezde nyílt meg benne, majd júliusban ünnepélyes keretek között avatták fel, mint Kultúrházat.⁷⁰ (A cukrászda a Váci utca 7. szám alá költözött át.) Az épületben ismeretterjesztő előadásokat, filmvetítéseket, kiállításokat szerveztek, de könyvtár, pingpong-, sakk- és biliárdterem is az államvédelmi állomány rendelkezésére állt, továbbá itt tartotta rendezvényeit a Magyar–Szovjet Társaság és a Magyar Szabadságharcos Szövetség helyi csoportja, valamint a hatóság Csapajev Vadásztársasága.⁷¹

Az ÁVH 1949-ben foglalta el a Vörösmarty utcának az Andrássy út és Aradi utca közötti szakaszán álló házait. A 32-es számú épületet a szabotázselhárító szervek használták, a kapuja pedig a központi épületblokk egyik oldalsó bejáratának számított. A 34/a.-ban a belsőreakció-elhárítást helyezték el; megközelíteni a szom-

68 == MNL OL XIX-B-1-ax. Nyilvántartás az ÁVH megkötött bérleti szerződéseiről, d. n. (15. d.); MNL OL XIX-B-1-r. 0067/1950. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az Andrássy út 66. bérleti szerződéséről, 1948. december 31.; uo. 0013/1950. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az államvédelem budapesti építkezéseihez hitel biztosítására, 1949. január 21.; ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 274/1949. sz. napiparancsa, 1949. november 28.

69 == ÁBTL 1.4. Az ÁVH vezetőjének 51/1950. sz. napiparancsa, 1950. március 2.; uo. Az ÁVH vezetőjének 2. sz. háziparancsa, 1950. november 17.; uo. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 83/1950. sz. napiparancsa, 1950. április 11.; uo. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 471/1950. sz. rendelkezése, 1950. november 16.; uo. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 41/1950. sz. parancsa, 1950. november 28.

70 == MNL OL XIX-B-1-r. 0013/1950. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az államvédelem budapesti építkezéseihez hitel biztosítására, 1949. január 21.; ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 100/1949. sz. napiparancsa, 1949. április 30.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 162/1949. sz. napiparancsa, 1949. július 14.

71 == Lásd pl.: ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 168/1949. sz. napiparancsa, 1949. július 21.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 171/1949. sz. napiparancsa, 1949. július 25.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 204/1949. sz. napiparancsa, 1949. szeptember 2.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 208/1949. sz. napiparancsa, 1949. szeptember 7.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 222/1949. sz. napiparancsa, 1949. szeptember 24.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 253/1949. sz. napiparancsa, 1949. november 2.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 257/1949. sz. napiparancsa, 1949. november 8.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 276/1949. sz. napiparancsa, 1949. november 30.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 277/1949. sz. napiparancsa, 1949. december 1.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 286/1949. sz. napiparancsa, 1949. december 12.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 290/1949. sz. napiparancsa, 1949. december 16.; ÁBTL 1.4. Az ÁVH vezetőjének 11/1950. sz. napiparancsa, 1950. január 13.; uo. Az ÁVH vezetőjének 36/1950. sz. napiparancsa, 1950. február 11.

szédos 34/b.-ből lehetett, amelyben orvosi rendelőt is kialakítottak, valamint onnan irányították a figyelemmel és környezettanulmányozással megbízott állományt. A szemközti oldalon lévő, 39-es számú kisebb épületben szintén irodákat tartottak fenn. A 41.-et átépítették és 1950-ben a központi objektumok biztonságért felelős Őrségi Zászlóalj 1. Százada foglalta el. Az épület átjárást biztosított a Vörösmarty utca 43. alatti sarokház felé is, amelyben 1949 során ugyancsak irodákat alakítottak ki. 1950 júliusától itt és a szomszédos 41. számú épületben volt az ideiglenesen felállított 2. Karhatalmi Zászlóalj körlete is.⁷² A politikai rendőrség 1949-ben munkaszobákat és laktanyai körleteket hozott létre az Aradi utca 29. és 31. és az azokra merőleges Izabella utca 62–64. és 66. számú házaiban, majd 1950 elején a 68.-ban is.⁷³ Az Izabella 62–64.-et a 3. Őrségi Század foglalta el, ahol az őrszemélyzet rendelkezésére állt sportiroda és kultúrterem is, míg a 66.-ban egy 16 mm-es keskenyfilm-laboratóriumot rendeztek be.⁷⁴

1950 elején az ÁVH az előző évben a HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökséggé átalakított nyomozószervtől átvette a katonai kémelhárítást és a határon túli támadólagos elhárítást, így a Bartók Béla úti objektumban csak a katonai hírszerzés – új nevén a HM IV. Főcsoportfőnöksége, 1953-tól a Magyar Néphadsereg Vezérkarának 2. Csoportfőnöksége – működött tovább.⁷⁵ Az ÁVH új Katonai Elhárító Főosztálya a központ Aradi utcai szárnyába került, ahol a Személyzeti Főosztálynak és az Egészségügyi Osztálynak is voltak helyiségei, de az Izabella utcában is kapott irodákat, például saját vizsgálati osztálya számára.⁷⁶ A verőcsoportként elhíresült ávósok vezetője, Princz Gyula 1957-es vallomása szerint 1950 őszén az Izabella utca 66. földszinti nagyterme mellett volt Farkas Vladimir és Károlyi Márton szobája, akiknek irányításával az egyik udvari helyiségben verték halálra Szücs Ernő államvédelmi ezredest, az ÁVH letartóztatott vezetőhelyettesét. Minden bizonnyal az Izabella utca 66. és az Aradi utca 33. alatti sarokházra utalt Károlyi

72 == MNL OL XIX-B-1-r. 0013/1950. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az államvédelem budapesti építkezéseihez hitel biztosítására, 1949. január 21.; uo. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az 1949. évi építési hitelek biztosításáról, 1949. február 10.; ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 92/1949. sz. napiparancsa, 1949. április 21.; ÁBTL 1.4. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 9/1950. sz. napiparancsa, 1950. február 3.; uo. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 18/1950. sz. napiparancsa, 1950. július 5.; MNL OL XIX-B-1-ax. A BM és az ÁVH közötti épületcsere költözési ütemterve, d. n. (1. d.)

73 == MNL OL XIX-B-1-ax. Nyilvántartás az ÁVH megkötött bérleti szerződéseiről, d. n. (15. d.); MNL OL XIX-B-1-r. 0010/1950. Az Aradi utca 29. bérleti szerződésének iratai, 1949.

74 == ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 165/1949. sz. napiparancsa, 1949. július 18.; uo. A BM ÁVH vezetőjének 187/1949. sz. napiparancsa, 1949. augusztus 12.; uo. 1.4. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 9/1950. sz. napiparancsa, 1950. február 3.; ÁBTL 1.6. Szolgálati jegy az Izabella utca 66. szám alatt található keskenyfilm laboratóriumról, 1957. január 31.

75 == Okváth, 2000: 74.; Cserényi-Zsitnyányi, 2009.

76 == MNL OL XIX-B-1-ax. A BM és az ÁVH közötti épületcsere költözési ütemterve, d. n. (1. d.)

Márton is, aki kihallgatásakor arról beszélt, hogy Szücsöt „az Aradi utcába a Katonai Főosztályra” szállították, ahol aztán agyonverték. (Ezt az 1953-ban kihallgatott Kovács József, Péter Gábor személyi biztosítója az Izabella utca 70. szám alá tette, de minden jel szerint téves az információ, mivel ennek a háznak az államvédelmi funkcióját más dokumentum nem támasztja alá.⁷⁷)

A hatóság 1949-ben kezdte meg az Andrássy út 60. melletti Csengery utca bal oldali házainak a megszállását. Januárban az 54-es számúban előbb ruházati raktárt alakítottak ki, majd az ÁVH szabotázselhárítással foglalkozó I/4. Osztálya, valamint a postai küldemények ellenőrzésre, telefon- és rádió-lehallgatásra, rejtjelezésre, okmánykészítésre specializálódott III/2. Osztályának bizonyos részlegeit helyezték el.⁷⁸ A Csengery utca 56.-ot 1949 júliusában bérelték ki, oda a Központi Gazdasági Hivatal került.⁷⁹ 1950-re maradt a két ingatlant közrefogó 52. és 58. számú házak átvétele: előbbinek második emeletén az Országos Központi Áruhiteliroda Nemzeti Vállalat helyi csoportját helyezték el (ez a dolgozók számára nyújtott hitelt tartós használati tárgyak vagy tüzelőanyag vásárlására).⁸⁰ A ház további államvédelmi funkciója nem ismert, de minden bizonnyal az említett szomszédaihoz hasonlóan a gazdasági és ellátó szervek elhelyezésére szolgált. Ugyanez feltételezhető az 58. számú épületről, amelynek helyreállítása egészen 1950-ig húzódott, akkor bérelte ki az ÁVH.⁸¹ 1949-ben vették igénybe a Csengery utca 47.-et is, amelyből garázst alakítottak ki.⁸²

1950-re tehát a Sztálin (Andrássy) út – Csengery utca – Aradi utca – Izabella utca által határolt területen, amely közrefogta a Vörösmarty utca egy szakaszát

77 = ÁBTL 3.1.9. V-150023. Összefoglaló jelentés Kovács József kihallgatásáról, 1953. augusztus 17.; uo. 3.1.9. V-150019/1. Jegyzőkönyv Károlyi Márton kihallgatásáról, 1956. december 17.; uo. 2.1. VI/1-c/1. Jegyzőkönyv Princz Gyula kihallgatásáról, 1957. január 30.

78 = MNL OL XIX-B-1-r. 0013/1950. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az államvédelem budapesti építkezéseihez hitel biztosítására, 1949. január 21.; uo. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az 1949. évi építési hitelek biztosításáról, 1949. február 10.; uo. 009/1950. Az Andrássy út 118. és a Csengery utca 54. bérleti szerződése, 1949; ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 92/1949. sz. napiparancsa, 1949. április 21.; ÁBTL 1.4. Az ÁVH vezetőjének 114/1950. sz. napiparancsa, 1950. május 19.; MNL OL XIX-B-1-ax. A BM és az ÁVH közötti épületcsere költözési ütemterve, d. n. (1. d.)

79 = MNL OL XIX-B-1-r. 008/1950. A Csengery utca 56. bérleti szerződése, 1949; ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 172/1949. sz. napiparancsa, 1949 július 26.

80 = ÁBTL 1.4. Az ÁVH vezetőjének 129/1950. sz. napiparancsa, 1950. július 7.

81 = Az épület helyreállításával kapcsolatos dokumentációt és a használatbavételi engedélyeket lásd BFL XV. 17. d. 329. 28821.; MNL OL XIX-B-1-ax. A BM és az ÁVH közötti épületcsere költözési ütemterve, d. n. (1. d.)

82 = MNL OL XIX-B-1-r. 0013/1950. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az államvédelem budapesti építkezéseihez hitel biztosítására, 1949. január 21.

is, szinte egységes államvédelmi blokk jött létre (a egyedül az Aradi utca 21–23. szám alatti ingatlan maradt ki ebből⁸³). Erre az időre az első hullámban megszállt épületek funkciói a következőképpen oszlottak meg: a Sztálin út 60. földszintjén és első emeletén az ÁVH VI. (Jogi- és Börtönügyi) Főosztálya, a másodikon és harmadikon a kémelhárítás (I/3. Osztály), a 62.-ben a Titkárság, a hatóság pártbizottsága és sportosztálya kapott helyet.⁸⁴ A 68. szám alatt az Őrségi Zászlóalj Törzse és a 2. Őrségi Százada állomásozott.⁸⁵ A Csengery utca 39.-et és a szemközti 54.-et a III/2. Osztály, a 41.-et pedig a X/1. Osztály, azaz a Kormány- és Pártórség foglalta el.⁸⁶ A központi épületegyüttes vonzáskörzetében még félszáz ingatlan szolgálta ki az államvédelmi igényeket: oktatási és sportolási célú helyiségek (Sztálin út 93., 61., 96.), gyermekotthon (Munkácsy Mihály utca 25.) és óvoda (Dózsa György út 102.), valamint raktárak, istállók, garázsok.⁸⁷ A hatóság „szatelit” objektumai közül a legnagyobb a kisajátított Fasori Szanatóriumban 1949. május 23-án megnyílt Korvin Ottó Kórház volt a Vilma királynő út (1950-tól Gorkij, 1991 óta Városligeti fasor) 9–13. szám alatt.⁸⁸

A BM ÁVH 1949-ben megkezdte néhány – az államvédelmi negyedtól távolabb eső – büntetés-végrehajtási intézet elfoglalását is. A VIII. kerületi Conti (1951-től Tolnai Lajos) utca 41–43. szám alatt található börtön átvételére az év augusztusában javaslat született, ami mögött nagy valószínűséggel Mindszenty József közelgő beszállítása húzódott. Az életfogytig tartó fegyházra ítélt primás-érsek 1949 szeptemberétől 1954 májusáig raboskodott itt; ennek a börtönnek az udvarán akasztották fel 1949. október 15-én Rajk Lászlót és társait. 1950 után az intézmény hivatalos megnevezése Állambiztonsági Büntetőintézet lett, és az Államvédelmi Hatóság VI/2. (Börtönügyi) Osztályának II. alosztálya alá tartozott, külső őrzését az ÁVH karhatalmistái végezték. A börtönt a politikai rendőrség szigorított intézményként működtette, ami idővel olyannyira szűknek bizonyult, hogy 1952-ben a szomszédos

83 == A tárgyalt időszakban az Aradi utca 21–23. számú épületet előbb a VI. kerületi Előjáróság, 1952-től a Helyi Ipar Minisztériuma, 1953-tól a Könnyűipari Minisztérium, 1956-ban a Város és Községgazdálkodási Minisztérium használta. A forradalom után a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság kapta meg, itt működött annak Politikai Nyomozó Osztálya és Vizsgálati Osztályának fogdája is. MNL OL XIX-B-1-ax. Jelentés a Vörösmarty utca 34/b. számú épület kiürítéséről, 1958.

84 == MNL OL XIX-B-1-ax. A BM és az ÁVH közötti épületcsere költözési ütemterve, d. n. (1. d.); ÁBTL 1.4. Az ÁVH vezetőjének 226/1950. sz. napiparancsa, 1950. szeptember 30.

85 == ÁBTL 1.4. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 9/1950. sz. napiparancsa, 1950. február 3.

86 == MNL OL XIX-B-1-ax. A BM és az ÁVH közötti épületcsere költözési ütemterve, d. n. (1. d.)

87 == ÁBTL 1.2. A BM ÁVH vezetőjének 36/1948. sz. napiparancsa, 1948. október 19.; ÁBTL 1.4. Az ÁVH vezetőjének 180/1950. sz. napiparancsa, 1950. augusztus 9.; MNL OL XIX-B-1-ax. Nyilvántartás az ÁVH megkötött bérleti szerződéseiről, d. n. (15. d.)

88 == ÁBTL 1.3. A BM ÁVH vezetőjének 119/1949. sz. napiparancsa, 1949. május 23.

39. számú házat is használatba vette hasonló célokra.⁸⁹ A Mindszenty és a Rajk-ügy kiterjedt vizsgálata indokolhatta 1949-ben a Markó utcai fogház (Markó utca 27., a keresztutca felé Nagy Ignác utca 5–II.) – a vonatkozó források ellentmondók, de minden bizonnyal – második és harmadik emeletének átvételét, amely a következő évben szintén az ÁVH Börtönügyi Osztályának irányítása alá került.⁹⁰ Ez történt a Mosonyi utca 9. szám alatti „tolonccal” is, miután felét 1950. június 28-án, majd a teljes épületegyüttest novemberben megkapták a BM-től. Elnevezése előbb ÁVH Toloncház, 1951 novemberétől pedig Állambiztonsági Fogház, Mosonyi utca lett. Őrzését a Belső Karhatalom 2. őrségi zászlóalja látta el.⁹¹

A VIII. kerületi Csokonai utca 14. szám alatti volt szállodaépületben 1948. december 6-án kezdte meg működését a BM ÁVH-hoz tartozó – novemberben hatóságról hivatalra átnevezett – KEOKH, 1950 elejétől pedig, mint utaltunk rá, itt volt a székhelye az ÁVH Budakörnyéki Osztályának.⁹² 1949 márciusától az államvédelem bérelt irodákat az V. kerületi Zoltán utca 6.-ban, majd – mivel szemben, az Akadémia utca 17.-ben működött a Magyar Dolgozók Pártjának központja, benne Rákosi Mátyás irodáival – átalakíttatta a kormány- és pártórség számára.⁹³ Ugyancsak a karhatalmi alakulatok elhelyezésére szolgált a X. kerületi Kerepesi úton lévő Szamuely-laktanya, valamint a XIV. kerületben a Hungária körút 141/a. és 149. közötti bérházak.⁹⁴ Az államvédelmi határőrség tisztképzése pedig a Vorosilov-laktanyában (IX. kerület, Haller utca 7–9.) folyt.⁹⁵

A politikai rendőrség nemcsak meglévő ingatlanokat vett át, hanem újak építésébe is belefogott. A BM ÁVH 1948 végén kezdte meg a Vörös Hadsereg útján (a mai Hűvösvölgyi út 143. szám alatt) az operatív technikai objektumának kivite-

89 == Javaslat az államvédelem továbbfejlesztésére, 1949. augusztus 4. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.) 2021: 235–241., lásd 237.; Mindszenty, 1989: 346–347.; Cserényi–Zsitnyányi, 2009; MNL OL XIX-B-1-ax. Értesítés az ÁVH VI/2. Osztály számára ingatlan kezelésbe vételéről (Conti utca 39.), 1952. július 4. (12. d.)

90 == Szász, 1989: 145–146.; Fejérváry, 1990: 175.; Ispánki, 1995: 174.; Ágotha, 1995: 55.; Erdey, 2002: 46–47.; Tamáska, 2017: 83–84.; Estók, 2019: 25.

91 == Cserényi–Zsitnyányi, 2009. Bővebben: Bank, 2017: 186–192.

92 == A KEOKH címváltozása. *Világ*, 1948. december 5. 6.; MNL OL XIX-B-1-ax. Kimutatás a Budakörnyéki Államvédelmi Osztályról és a hozzátartozó valamennyi szervről, 1950. február 27. (2. d.)

93 == MNL OL XIX-B-1-ax. Nyilvántartás az ÁVH megkötött bérleti szerződéseiről, d. n. (15. d.); uo. Feljegyzések az ÁVH VII/5. Osztály vezetőjének, benne a Zoltán utcai laktanyahelyiségekről, 1951. október 2. (5. d.)

94 == MNL OL XIX-B-1-ax. Nyilvántartás az ÁVH megkötött bérleti szerződéseiről, d. n. (15. d.); uo. XIX-B-1-r. 0013/1950. Ormay István felterjesztése a belügyminiszternek az 1949. évi építési hitelek biztosításáról, 1949. február 10.; ÁBTL 1.4. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 2/1950. sz. parancsa, 1950. április 27.; uo. Az ÁVH IV/1. Osztály vezetőjének 8/1950. sz. parancsa, 1950. május 22.

95 == ÁBTL 1.4. sz. n. 2. sz. háziparancs, 1950. november 17.; Virányi, 2019: 48, 61, 67.

lezési munkálatait, amelybe a fedőokmányokat készítő részlegét helyezte el. A II. kerületi telek kiválasztását az indokolhatta, hogy innen nem messze, a 74–78. (később 118.) szám alatti Park Szanatórium épületét az év során már hasonló célra kibérelte.⁹⁶ Saját létesítményei közé tartozott továbbá a Budapesti Révkapitányság Belgrád rakpart 5. szám alatti, 1950 decemberében átadott, hatemeletes, tetőteraszt és kétszintes pincerendszert is magában foglaló 149 helyiséges székháza.⁹⁷

= = = Helycsere

1950 közepére az önálló Államvédelmi Hatóság kinőtte a Sztálin út 60. környéki ingatlanbirodalmát. Több helyszínt felvetődött (a Pozsonyi úti egykori malomterület, a Közraktár környéke, a Főkapitányság régi, Nádor utcai épülete, valamint a Nagyváradi tér és az Üllői út),⁹⁸ végül a Belügyminisztérium számára modernista stílusban, jelentősen átépített Jászai Mari tér 16. (ma 1.) szám alatti ingatlant kapta meg.⁹⁹ Az ÁVH és a BM az 1950. december 16. és 1951. január 5. között lezajlott költözés során lényegében kicserélte a központját: amíg előbbi a Duna-parti irodákat vehette igénybe, addig hátrahagyott VI. kerületi épületeibe a Belügyminisztérium hurcolkodott át.

A belügy a Sztálin út 60., 62., 64., Csengery utca 39., 41., Vörösmarty 32., 34/a. és 34/b. számozású ingatlanokba rendezkedett be. Ugyanakkor továbbra is államvédelmi használatban maradt hosszabb-rövidebb ideig a Sztálin út 66., 68., 70., a Csengery utca 52. és 58. közötti ingatlansor, a Vörösmarty utca 34/b. (a BM-mel megosztva; az ÁVH VII/6., majd X/5. jelölésű Egészségügyi Osztályának egyes részei még 1952-ben is itt működtek) és 43., az Aradi utca 29. és 31. (az irodai és lakatanyai célú házakban 1952. október–novemberben minden emeleten áttörték a falakat, így biztosítva közöttük a közvetlen átjárást), az Izabella 62–64. és 66. (utóbbi földszintjén és harmadik emeletén a VII/5. – Építési és Elhelyezési – Osztály, az első pedig a VII/1. – Pénzügyi – Osztály szobái voltak megtalálhatók). A politikai rendőrség megtartotta több raktárát, a garázsépületét a Csengery utca 47-ben, oktatási és kultúrhelyiségeit a Sztálin út 93-ban és 96-ban, sőt ilyenekből újabbakra is szert tett a Sztálin út 67. szám alatti „Régi Zeneakadémián”, továbbá 1951 februárjában bölcsődét nyitott a Bajza utca 10-ben, 1952 májusában pedig

96 = Péter Gábor jelentése Farkas Mihálynak a lengyel és cseh államvédelmi szervek technikai osztályvezetőinek látogatásáról, 1948. október 24. Közli: Krahulcsán–Müller (szerk.), 2011: 138–143., lásd 142.; MNL OL XIX-B-1-r. 0052/1950. Bérleti szerződés (Vörös Hadsereg útja 74–78). Farkas 1990: 132, 162–163.

97 = Budapesti távbeszélőnévsor 1950, 9.; MNL OL XIX-B-1-ax. Átadás-átvételi jegyzőkönyv (Belgrád rakpart 5.), 1951. január 24. (5. d.)

98 = ÁBTL 2.1. XI/8. Jelentés az Államvédelmi Hatóság székházának elhelyezéséről, 1950. június 19.

99 = Gábor, 1947; Balázsoovich, 1992: 223.

nőtlenotthont a Lendvay utca 14.-ben.¹⁰⁰ Az ingatlanok jelentős részét az ÁVH és BM 1951-ben kisajátította. 1953 során az említett Csengery és Aradi utcai, valamint a Vörösmarty utca 43. és Izabella utca 66. szám alatti házak helyiségeit lakásokká alakították vissza.¹⁰¹

A Jászai Mari téri új ÁVH-központ pincéjében garázs, műhelyek, különböző raktárak, továbbá – a minden bizonnyal az állomány számára kialakított – fogda kaptak helyet. A földszinten és a galériás előcsarnok körüli magasföldszinten irattárakat, telefonközpontot, tudakozót, postaügyeletet, káderfelvételi irodát, a Duna felőli főbejárat jobb oldalán pedig őrségi helyiségeket alakítottak ki. Az első emeleten rendezkedett be Péter Gábor és titkársága, több helyettese, az operatív nyilvántartás és a titkos technikákat üzemeltető apparátus vezetése, egy szinttel feljebb szintén a nyilvántartás, a pártbizottság, a tájékoztató, a vidéki szerveket koordináló, illetve a személyzeti részlegek kaptak helyet. A harmadikon működött a hírszerzés és a pártőrség vezetési törzse, az anyagellátó, és szintén voltak szobái az operatív technikának és a káderosztálynak. A teljes negyedik szintet a kémelhárítás és a szabotázselhárítás foglalta el, az ötödiket a katonai elhárítók, a figyelősök és a környezettanulmányozók vették birtokba, a hatodikon a belsőreakció-elhárítás, illetve a levél- és telefon-ellenőrzés állománya dolgozott. A legfelső emeletet részben szintén utóbbiak használták, emellett étterem, konyha és

100 = = Az átköltözést 1950. december 31-én több újság is hírül adta, lásd *Szabad Nép*, 1950. december 31. 12.; *Magyar Nemzet*, 1950. december 31. 2.; *Dunántúli Napló*, 1950. december 31. 5.; *Friss Újság*, 1950. december 31. 9.; *Kis Újság*, 1950. december 31. 3. A Belügyminisztérium hivatalos címe 1950 decemberében már a Sztálin út 60/64. Lásd Budapesti távbeszélőnévsor, 1950: XXII.; ÁBTL 4.2. TC-41/51. 1. sz. háziparancs, 1951. január 16.; uo. TC-238/51. 4. sz. háziparancs, 1951. február 26.; uo. TC-465/1951. 6. sz. háziparancs, 1951. április 16.; uo. TC-1172/51. 21. sz. háziparancs, 1951. november 1.; uo. 10-1643/1952. 09. sz. háziparancs, 1952. július 1.; MNL OL XIX-B-1-ax. A BM és az ÁVH közötti épületosere költözési ütemterve, d. n. (1. d.); uo. Feljegyzés Kristóf Istvánnak a Lendvay utca 14. szám alatti nőtlen otthon megnyitásáról, 1952. május 6. (6. d.); uo. Átirat az ÁVH VII/5. Osztály vezetőjének a Vörösmarty utca 43. szám alatti épület átalakítási munkálatairól, 1952. október 22. (6. d.); uo. Feljegyzés Hantos Lászlónak a Vörösmarty utca 43., az Aradi utca 29. és 31. számú házakban folyó munkákról, 1952. október 22.; uo. Kimutatás a VII/5. Osztály beosztottainak elhelyezéséről és telefonszámáról, 1952. február 19.

101 = = MNL OL XIX-1-B-1-ax. Átirat az építésügyi miniszternek a Belügyminisztérium és az Államvédelmi Hatóság elhelyezése céljából épületek kisajátítására, [1951]. (5. d.); uo. Feljegyzés az Államvédelmi Hatóság használatában lévő ingatlanokról, [1951]; uo. Feljegyzés Érsek Tibornak a Sztálin út, Csengery, Aradi és Vörösmarty utca által határolt épülettömb kisajátításáról, 1951. április 12.; uo. Belügyminisztériumi átirat az Államvédelmi Hatóságnak a BM és az ÁVH elhelyezése céljából szükséges ingatlanok kisajátításának elrendeléséről, 1951. augusztus 14.; uo. Jelentés Bartos Antalnak az 1953 augusztusa óta átadott vagy lakásoknak épített felszabadult BM épületekről, 1955. január 10.; BFL XV. 17. d. 328. Kt. szoc. 986. Lakhatási engedély kérése, 1953. november 27.

büfé volt itt. Az épületben több orvosi szakrendelő is az ÁVH-sok rendelkezésére állt.¹⁰² A hatóság a monumentális méretű székházát úgy belakta, hogy fél év sem telt bele, és már a túlszűfolttság megszüntetésén kellett tanakodni. A megoldásnak újra a környékbeli expanzió bizonyult. 1951 nyarán teljesen kiürítették a Személynők (1954-től Balassi Bálint) utca 27. számú lakóházat, amelyben a katonai elhárítás, a gazdasági és az egészségügyi szervek részére alakítottak ki irodákat.¹⁰³

Az államvédelmi negyed 1950–1951-es (részleges) elhagyásakor az ÁVH Vizsgálati Főosztálya, a katonai elhárítók saját vizsgálati szerve, valamint a házifogda nem a Jászai Mari térre került, hanem Budára, a Pestvidéki Törvényszék és Fogház Gyorskocsi utca 27. és 31. szám alatti szárnyába. Ide szállították be 1951 januárjában (a Katpol elhárításának átvételekor) a felszámolt Mártírok útja 85.-ben lévő katonai fogházból is a rabokat, az onnan áthelyezett Katonai Bíróság pedig a Fő utcai épületrészbe került. A földszinti és az emeleti folyósókat ekkor ajtókkal választották el, azokat nyitni csak az ÁVH-s vizsgálók felől lehetett. Sárközy Endre hadbíró ezredes elmondása szerint az államvédelmi oldalon is volt egy tárgyalóterem, ahol például az 1953-ban letartóztatott ÁVH-vezér, Péter Gábor és társai perét is tartották. A Kádár-, a Pálffy-, illetve a Sólyom-per elítélteit az 1954-es rehabilitációs eljárás során szintén a Gyorskocsi utcába helyezték át.¹⁰⁴ 1951. május 5-én vette át az ÁVH az Igazságügyminisztériumtól a Budapesti Országos Büntetőintézetet, a x. kerület, Kozma utca 13. szám alatti „Gyűjtőt”, amelyet Állambiztonsági Büntetőintézet, Kozma utca néven irányított tovább a VI/2-III. alosztály. A börtönhöz tartozó Kisfogházban ekkor halálraítélteket helyeztek el. A következő évben az intézmény területén található Elmebetegek Biztonsági Intézete is az államvédelemhez került.¹⁰⁵

1951. január végén, alig hogy beköltözött, az államvédelem Budapesti Révkapitánysága átadta a Belgrád rakpart 5.-öt az ÁVH újonnan felállított Budapesti Osztályának. Az alsó pincében foglárirodát és cellákat, a felső pincszinten tisztálkodási helyiségeket és szintén fogdákat alakítottak ki. Ezeket egy, a főlépcsőháztól

102 = = ÁBTL 2.1. XI/6. [Az ÁVH szerveinek elhelyezése a Jászai Mari téri épületben, szintenkénti alaprajzok, d. n.]

103 = = ÁBTL 1.4. Kivonat az 1951. augusztus 8-i kollégiumi ülés határozataiból, 1951. augusztus 10.; uo. 3.1.9. V-150019/5. Jegyzőkönyv Vándor Ferenc tanúkihallgatásáról, 1957. január 28.; MNL OL XIX-B-1-ax. Feljegyzés a Személynők utca 27. átalakításáról, 1952. január 31. (6. d.)

104 = = Kubinyi, 1990: 27–30.; Fejérváry, 1990: 169, 215.; ÁBTL 2.1. I/14-b. Tervezet Kádár János, Pálffy György, Sólyom László és társai ügye [sic!] felülvizsgálásának előkészítésére, 1954. április 6.

105 = = ÁBTL 2.1. XII/5. Gy.1295/1951. Jelentés az Állambiztonsági Büntetőintézet helyzetéről, 1951. november 30.; uo. Kimutatás azon elítéltekről, akik az év április 1-től az intézetben ki lettek végezve, 1952. augusztus 28.; MNL OL XIX-B-1-ax. Értesítés az Állambiztonsági Büntetőintézet melletti elmemegfigyelő leendő átvételéről, 1951. december 30. (6. d.)

független feljáróval kötötték össze az első emelettel, ahol tíz kihallgatószobát hoztak létre.¹⁰⁶

Az ÁVH több, a szerzetesrendek 1950-es feloszlásával megüresedett budai ingatlanra is rátette a kezét. Így került birtokába a XII. kerületben az Isteni Szeretet Leányai Kongregációjának rendháza, ahol 1952-ben kezdte meg működését az államvédelmi beosztottak operatív, politikai és általános műveltségi képzésére létrehozott, egyéves képzést nyújtó Dzerzsinszkij Iskola.¹⁰⁷ A II. kerületben található jezsuita noviciátusba és lelkigyakorlatos házba, a Manrézába (Labanc utca 57.) a határőrség parancsnoksága került,¹⁰⁸ a Szent Szív Társaság Budakeszi út 85–87. szám alatti iskolai üdülőjébe és zárdájába pedig többek között rádióállomást telepítettek.¹⁰⁹ Az ÁVH 1952 júliusára kisajátította a XII. kerületi Maros utca 3. számon található üres telket, az azzal határos Krisztina körút 85. (ma 31.) alatti vastelepét és a 87. (ma 33.) számú ideiglenes épületben berendezett cukrászdát is. Továbbá hozzájutott a már korábban a magyar állam tulajdonába került Maros utca 5. szám alatti romos ingatlanhoz. Az így összevont területre az államvédelmi kormányőrség laktanya-komplexuma épült fel, amelynek munkálatai 1954-ig eltartottak.¹¹⁰

Az államvédelmet 1953 júliusában visszahelyezték a Belügyminisztérium szervezetébe, ezért az önálló székháznak nem volt már létjogosultsága. A titkosszolgálati szervek jelentős része a Rooseveltt (ma Széchenyi István) téren álló BM-központba költözött, amelynek használatbavételét még két évvel korábban kezdte meg a belügy, mivel minden bizonnyal a „helycsere” alkalmával a politikai rendőrség által hátrahagyott Sztálin út 60. környéki házakban nem fért el. Egy 1956. januári tervezet szerint az eredetileg négy épületből álló komplexum József Attila utca 2–4. szám alatti részének félemeletére a titkárság, az államtitokvédelem (XI. Osztály), valamint a konspiratív és titkos lakások, bizalmi ellátmányok kezeléséért felelős szervezeti egység (XIV. Osztály) került. A földszinten, a második és harmadik emeleten az iparizsabotázs-elhárítást (BM V. Osztály), a harmadikon és negyediken a kémelhárítást (I. Osztály) helyezték el; a harmadikon dolgozott a környezettanulmányozás és -figyelés személyzete is (VIII. Osztály). A Nádor utca 2.-ben működött az operatív technika (IX. Osztály), a Nádor utca 4.-ben a hírszerzés (II. Osztály), a Mérleg utca 3.-ban a belsőreakció-elhárítás (IV. Osztály) és

106 == MNL OL XIX-B-1-ax. Átadás-átvételi jegyzőkönyv, 1951. január 24. (5. d.); LTK 234/1. Szende László feljegyzése az A/35. jelű építkezésről, 1951. január 29.

107 == ÁBTL 4.2.10/2303/1952. ÁVHT. Az ÁVH vezetőjének 041. sz. parancsa, 1952. augusztus 22.

108 == Virányi, 2019: 60.

109 == BFL VI. 12. c. 2. 39. kd. Jelentés a Budapest II. Budakeszi út 87. szám alatti objektum őrzésének átvételéről, 1955. június 24.

110 == MNL OL XIX-B-1-ax. Véghatározat a dunajobbparti 6931, 6932, 6934, 6935. hrsz. ingatlanok kisajátítására, 1952. július 2. (12. d.); uo. A Belügyminisztérium 1954. évi beruházási és felújítási terve, 1954. január 30.

a levéllenőrzés (XII. Osztály), de ez utóbbi épületben a XIV. Osztálynak is voltak irodái. A túlsúfoltság miatt a katonai elhárítás (III. Főosztály) az Izabella utca 62–64.-be került vissza.¹¹¹ Ugyanakkor az is tudható, hogy a Sztálin út 62. is újra államvédelmi funkciót kapott, mivel a BM VII. (Közlekedési és Postaizsabetárs-elhárító) Főosztályának Budapesti Osztályát és Rendőri vizsgálati alosztályát helyezték el benne.¹¹² Az 1953. júliusi átszervezést követően az addig az ÁVH irányítása alá tartozó fővárosi büntetés-végrehajtási intézmények felügyelete előbb a BM Börtönügyi Osztályához, majd a BM Büntetés-végrehajtási Parancsnokságához (1955 novemberétől Országos Parancsnokságához) került át.¹¹³ Az 1956-os forradalom alatt az államvédelmi szervek a Roosevelt téri objektumban október 30-ig tartózkodtak, amikor „zárt alakzatban” kivonultak onnan.

„A Párt már a politikai rendőrség megindulásakor helytelenítette a Sztálin út 60. körüli terjeszkedést és egy nagyobb épületbe való kiköltözést javasolta. Mi ezt semmi be vettük és állandóan üritettük a házakat, előzetes engedély, költségvetési irányzat nélkül. Így történt meg több alkalommal, hogy a ház több hétig üresen állott és amikor fel lett állítva az új osztály, akkor kapkodva, szinte napok alatt alakítottuk át, amely óriási károkat okozott az államnak, mert minden előzetes költségvetés nélkül történtek az átalakítások. A fő kár pedig az volt, hogy a Párt nem helyeselte, hogy lakóházak lettek irodává átalakítva, a legnagyobb lakásinség idején” – vallotta az 1953 elején Péter Gáborral együtt letartóztatott Csapó Andor ÁVH-s alezredes.¹¹⁴ A politikai rendőrség épületeiért és építkezéseikért felelős gazdasági vezető szavait persze az államvédelem lefejezésével járó ügy koncepciójának fényében (is) kell értelmezni, főként azokat, amelyek a politikai vezetés „felmentésére” vonatkoztak. Rákosi Mátyás célja épp az volt, hogy egy, a pártot félrevezető, a hatalmával visszaélő – cionista – összeesküvést „leplezzen le”.¹¹⁵ Kétségtől nehezen hihető, hogy a politika által alapvetően befolyásolt erőszakszervezet látványos és hosszú éveken keresztül zajló terjeszkedése nélkülözhetette a felsőbb szintű formális jóváhagyást vagy akár informális beleegyezést. Ugyanakkor az államvédelmi szervek budapesti mozgásaiból az látható, hogy az épületfoglalásokat a kezdeti „adottságok” (az ostrom után viszonylag hamar belakható házak), bizonyos szimbolikus célok (korábbi erőszakhelyek használatbavétele), majd a folyamatosan jelentkező elhelyezési igények

111 == MNL OL XIX-B-1-ax. Tervezet a József Attila utcai központi épülettömbben lévő belügyi szervek újabb elhelyezésére, 1956. január 2. (g. d.) Az Izabella utca 62–64.-be visszakerült katonai elhárításról lásd még: uo. Kimutatás a BM Központi Ellátó Osztályához tartozó épületekről, 1957. március 25.; Okvát, 2013: 30, 33.

112 == MNL OL XIX-B-1-ax. Jegyzőkönyv a Sztálin út 62. és a Vörösmarty u. 32. sz. épületek cseréjének felülvizsgálatáról, 1956. március 22.

113 == Cserényi-Zsitnyányi, 2013: 95.

114 == ÁBTL 2.1. VI/4. Jegyzőkönyv Csapó Andor kihallgatásáról, 1953. február 14.

115 == Lásd Müller, 2017: 184–191.

nyek (irodák, laktanyák, börtönök) egyaránt befolyásolták. Öt év leforgása alatt kiépült Péter Gáborék ingatlanbirodalma, de hivatalos címük mindvégig az Andrássy út 60. maradt.¹¹⁶ Ehhez a helyhez kötődtek, ami, miképp a nyilasoknak, úgy számukra is meghatározó identitáselemmé vált – és ez rögzült az emlékezetben is.

= = = Levéltári források = = =

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztály iratai

Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának iratai

Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság iratai

Államvédelmi Hatóság iratai

1.6. BM Politikai Nyomozó Főosztály iratai

2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga

I/14-b. Pálffy György, Sólyom László és társai

I/84-b. Justus Pál

VI/1-c/1. Péter Gábor és társai

VI/4. Csapó Andor

XI/6. BM épületek alaprajzai, 1950–1951

XI/8. BM kollégiumi ülések anyagai, 1948–1953, 1966

XII/5. Budapesti Állambiztonsági Büntetőintézet, 1951–1953

3.1.9. Vizsgálati dossziék (V-dossziék)

V-19699. Monduk Ferenc, Csordás Péterné

V-77995. Dr. Tarnóczy Imre és társai

V-91236. Dávid Ferenc

V-104277. Trucka András és társai

V-150019/1. Farkas Mihály és társai

V-150019/5. Farkas Mihály

V-150023. Farkas Vladimir

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-2126/91. Dudás Béla és Kruchina Viktor ügye

4.2. Parancsgyűjtemény

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VI. 12. a. BRFK, Főkapitányság Hivatalának általános iratai

VI. 12. c. BRFK, Személyügyi iratok

¹¹⁶ == Budapesti távbeszélőnévsor, 1945: 11.; Budapesti távbeszélőnévsor, 1947: 148.; Budapesti távbeszélőnévsor, 1949: 23.

- XV. 17. d. Budapest (székes) főváros tervei
 328. Közületi tervtár
 329. Építési ügyosztályok tervtára, 1873–2006
 XV. 17. e. Budapest Főváros Tanácsa tervei, 1940–2000
 306. a. Budapesti Műemléki Felügyelőség tervei és iratai

Lechner Tudásközpont (LTK)
 234/1. A/35. jelű építkezés

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
 XIX-B-I-ax. Belügyminisztérium Építési Osztály iratai
 XIX-B-I-r. Belügyminisztérium Elnöki Főosztályának iratai
 M-KS 274. f. Magyar Kommunista Párt iratai
 2. cs. Központi Vezetőség

Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PSZL)
 V. Személyi gyűjtemények, visszaemlékezések
 867. f. Visszaemlékezések

= = = Hivatkozott irodalom = = =

Ágotha, 1995

Ágotha Tivadar: *Megalkuvás nélkül. Veszprémi kispapok az ateista hatalom börtönében.* Márton Áron, Budapest.

Balázsovich, 1992

Balázsovich Boldizsár: Adalékok a „Fehér ház” építéstörténetéhez.
Magyar Építőipar, 7. sz. 221–224.

Bank, 2017

Bank Barbara: *Recsk. A magyar internálótáborok története 1945–1953.*
 Athenaeum, Budapest.

Budapesti távbeszélőnévsor, 1942

A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélő névsora (hivatalos kiadás), 1942. január hó.
 Magyar Királyi Posta Vezérigazgatósága, [Budapest].

Budapesti távbeszélőnévsor, 1945

A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélő névsora (hivatalos kiadás), 1945. április 26. Magyar Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium Postafőosztálya, [Budapest].

Budapesti távbeszélőnévsor, 1947

A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélőnévsora (hivatalos kiadás), 1947. január hó. Magyar Posta Vezérigazgatóság, [Budapest].

Budapesti távbeszélőnévsor, 1949

Budapesti távbeszélőnévsor (hivatalos kiadás), 1959. december.
Magyar Posta, [Budapest].

Budapesti távbeszélőnévsor, 1950

Budapesti távbeszélőnévsor, 1950. december. Magyar Posta, [Budapest].

Cserényi-Zsitnyányi, 2009

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). *Betekintő*, 2. sz. https://www.betekinto.hu/hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi (utolsó letöltés: 2024. szeptember 6.).

Cserényi-Zsitnyányi, 2013

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: A Belügyminisztérium szervezeti változásai, 1953–1956. In *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956.* Szerkesztette: Gyarmati György – Palasik Mária. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan, Budapest. 63–127.

Csonka, 2014

Csonka Laura: Kun András a népbíróság előtt. *Archivnet*, 5. sz. https://archivnet.hu/politika/kun_andras_a_nepbirosag_elott.html?oldal=4 (utolsó letöltés: 2024. szeptember 6.).

Dávid, 2013

Dávid Ferenc: A katonai titkosszolgálatok az 1945-ös újjászervezés időszakában. In *Kutatói Füzetek 20.* Szerkesztette: Bene Krisztián, Dávid Ferenc, Deák Máté, Gőzsy Zoltán, Vitári Zsolt. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 37–66.

Dávid, 2014

Dávid Ferenc: „Fából vaskarika”, avagy: a magyar katonai államvédelmi szervek 1945 utáni újjászervezésének jogi és szervezeti alapjai. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 1. sz. 114–132.

Erdey, 2002

Erdey Sándor: *A recski tábor rabjai*. Püski, Budapest.

Estók, 2019

Estók József: A büntetés-végrehajtás szervezetrendszerének alakulása a 19. század közepétől a 20. század végéig. *Börtönügyi Szemle*, 1. sz. 9–51.

Farkas, 1990

Farkas Vladimir: *Nincs mentés. Az ÁVH alezredese voltam.*
Interart Stúdió, Budapest.

Fejérváry, 1990

Fejérváry István: *Börtönvilág Magyarországon. 1945–1956.*
Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, Budapest.

Gábor, 1947

Gábor László: Épül a Belügyminisztérium. *Új Építészet*, 10. sz. 246–249.

Gyaraki, 1995

Gyaraki Károly: A katonai elhárítás történetéből. *Hadtudomány*, 1. sz. 106–114.

Gyarmati, 2002

Gyarmati György: Péter Gábor fiatalsága, 1906–1945. Kutatási gondok az ÁVH-főnök életrajzának feltárásában. In *Trezor 2. A Történeti Hivatal évkönyve 2000–2001.*
Szerkesztette: Gyarmati György. Történeti Hivatal, Budapest. 25–78.

Háy, 2000

Háy Éva: *A barikád mindkét oldalán. Emlékezések.* Osiris, Budapest.

Ispánki, 1995

Ispánki Béla: *Az évszázad pere.* Lámpás, Abaliget.

Karsai–Karsai, 1988

Karsai Elek – Karsai László: *A Szálasi-per.* Reform, Budapest.

Keresztessy, 2002

Keresztessy Csaba: Az „Andrássyhatvan” építéstörténete. In *Magyar Műemlékvédelem. Az Országos Műemléki Hivatal Évkönyve (1991–2001). XI.*
Szerkesztette: Bardoly István – László Csaba. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest. 409–415.

Kornis, 1988

Kornis Pál: *Tanúként jelentkezem.* Zrínyi, Budapest.

Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009

Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 1. A politikai rendészeti osztályok 1945–1946. Szerkesztette: Krahulcsán Zsolt – Müller Rolf.
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan, Budapest.

Krahulcsán–Müller (szerk.), 2015

Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 2. Az Államvédelmi Osztály 1946–1948. Szerkesztette: Krahulcsán Zsolt – Müller Rolf.
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan, Budapest.

Kubinyi, 1990

Kubinyi Ferenc: ... és nem vállaltam a statáriumot! Dr. Sárközy Endre volt
hadbíró ezredesnek az igazságügyi-miniszter egykori helyettesének emlékezései
(1949–1956. december 10.). Kapu Könyvek, [Budapest].

Markó, 1988

Markó György: A miniszter árnyékában. *Új Tükör*, március 27. 18–19.

Mindszenty, 1989

Mindszenty József: *Emlékirataim*. Szent István Társulat, Budapest.

Müller, 2012

Müller Rolf: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Jaffa, Budapest.

Müller, 2017

Müller Rolf: *Az erőszak neve: Péter Gábor. Az ÁVH vezetőjének élete*.
Jaffa, Budapest.

Müller, 2024

Müller Rolf: ÁVO a sarkon túl. *Apertúra*, LXIX., április. <https://mafot.hu/aperturak/avo-a-sarkon-tul/> (utolsó letöltés: 2024. szeptember 13.).

Okváth, 2000

Okváth Imre: „Sziget egy reakciós tenger közepén”. Adalékok a Katpol történetéhez,
1945–1949. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és
dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*.
Szerkesztette: Gyarmati György. Történeti Hivatal, Budapest. 57–96.

Okváth, 2011

Okváth Imre: Angol kémhálózat a Katpolon (1946–1947). In *Megértő történelem.
Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére*. Szerkesztette: Baráth
Magdolna – Bánkúti Gábor – Rainer M. János. L'Harmattan, Budapest. 57–66.

Okváth, 2013

Okváth Imre: A BM II/I. (Katonai Elhárító) Osztály. In *A megtorlás szervezete*.

A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. (Intézménytörténeti tanulmányok). Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre.
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan,
Budapest. 19–45.

Paksa, 2012a

Paksa Rudolf: *A magyar szélsőjobb története.* Jaffa, Budapest.

Paksa, 2012b

Paksa Rudolf: *Szálasi Ferenc és a hungarizmus.* Jaffa, Budapest.

Rácz, 1970

Rácz Béla: A Belügyminisztérium újjászervezése (1944. december – 1948. július).
Levéltári Közlemények, 1. sz. 89–131.

Szász, 1989

Szász Béla: *Minden kényszer nélkül. Egy műper története.* Európa, Budapest.

Szekér, 2024

Szekér Nóra: Élesztőgyártól a levéltárig. A Schneider-palota története.
Axis, 1. sz. 143–158.

Tabajdi, 2011

Tabajdi Gábor: Kis állambiztonsági topográfia 2. A politikai rendőrség
ingatlanhálózatának kiépülése (1945–1953). *Betekintő*, 1. sz. https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_1_tabajdi.pdf (utolsó
letöltés: 2024. szeptember 3.).

Tabajdi, 2015

Tabajdi Gábor: *Budapest a titkosszolgálatok hálójában 1945–1989.* Jaffa, Budapest.

Tamáska, 2017

Tamáska Péter: *Egy világváros három börtöne. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási
Intézet története.* Uncius Műhely, Budapest.

Tilkovszky, 1973

Tilkovszky Lóránt: A Volksbund utolsó éve és a magyar nemzetiségpolitika
(1944. március 19. – 1945. április 4.). *Századok*, 1. sz. 25–63.

Tulipán, 2014

Tulipán Éva: *Ostrom 1956-ban. A Köztársaság tér emlékezete.* Jaffa, Budapest.

Ungváry–Tabajdi, 2012

Ungváry Krisztián – Tabajdi Gábor: *Budapest a diktatúrák árnyékában. Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek.* Jaffa, Budapest.

Vadas, 2004

Vadas Ferenc: Az Eötvös utcai épület története I. In *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003.* Szerkesztette: Gyarmati György. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.

Vas, 1982

Vas Zoltán: *Akkori önmagunkról. Önéletírás II.* Magvető, Budapest.

Virányi, 2019

Virányi Gergely: *Határőrizeti és határrendészeti tisztképzés 1903–2011.* Dialóg Campus, Budapest.

Zinner–Róna, 1986a

Zinner Tibor – Róna Péter: *Szálasiék bilincsben I. A Hűség Házáától az Andrássy út 60-ig.* Lapkiadó Vállalat, Budapest.

Zinner–Róna, 1986b

Zinner Tibor – Róna Péter: *Szálasiék bilincsben II. A magyar nép nevében.* Lapkiadó Vállalat, Budapest.

===== Internetes hivatkozások =====

Mafirt Krónika, 10.

Az Amerikai Egyesült Államokból megérkezett a háborús bűnösök második szállítmánya. Mafirt Krónika, 10. 1945. október <https://filmhirdokonline.hu/watch.php?id=6037> (utolsó letöltés: 2019. április 19.).

===== Sajtó =====

Dunántúli Napló, 1950

Friss Újság, 1939–1950

Honvédségi Közlöny, 1947

Kis Újság, 1945–1950

Magyar Közlöny, 1946

Magyar Nemzet, 1943–1950

Nemzeti Újság, 1939

Szabadság, 1945

Szabad Szó, 1945

Szabad Nép, 1949–1950

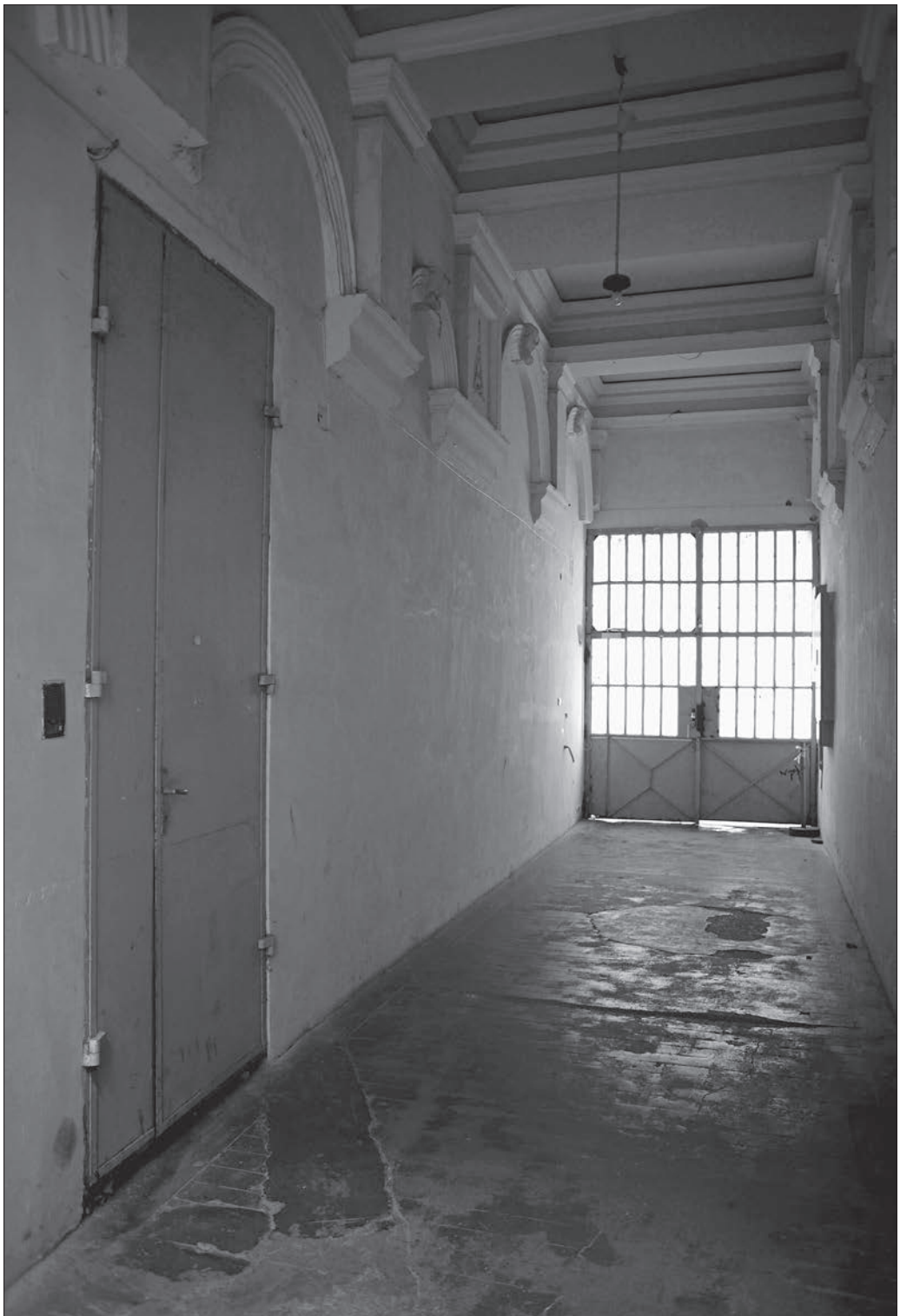
Világ, 1948

Világosság, 1945

Kulcsszavak

=====

ÁVH, ÁVO, Budapest, Politikai Rendészeti Osztály,
szervezettörténet

A Csengery utca 39. számú épület kapualja, balra az átjáró az Andrássy út 60.-ba (ÁBTL III. - 2.24. - l.s. - 25.65.).

Kovalovszky Dániel,
2022.09.22.

/ Places of Violence /

The expansion of the political police in Budapest, 1945–1956

The most symbolic scene of the Hungarian communist dictatorship is 60 Andrassy Avenue in Budapest. However, it is less known that the building located on the impressive boulevard of the capital city was only used by the political police between 1945 and 1950, and the State Protection Authority was no longer operating here at the height of its power. It is also not known that after the Second World War, in addition to the ominous house, several surrounding and nearby properties were occupied by Gábor Péter's organisation, and within a few years, it formed its own "quarter" in the heart of Budapest. In fact, the political police had premises in other parts of the capital city, as did the infamous "Katpol", which was responsible for military investigations. Almost all of these venues were associated with violence in its physical, psychological, demonstrative or hidden form, which fundamentally determined the operations and, of course, the perception of these organisations. In my article I attempt to reconstruct the beginnings and the process of building out a real estate empire in Budapest in the years preceding the revolution.

Nyíregyháza vasútállomás, 1959.

Fortepan / UVATERV